

SPORTUOJANČIŲ IR NESPORTUOJANČIŲ PAAUGLIŲ POŽIŪRIS Į VERTYBES IR JŲ PRASMĖS SUVOKIMĄ

Asta Budreikaitė, Eugenija Adaškevičienė
Klaipėdos universitetas, Klaipėda, Lietuva

Asta Budreikaitė. Socialinių mokslų (edukologijos) doktorantė. Klaipėdos universiteto Kūno kultūros katedros asistentė. Mokslinių tyrimų kryptis — dorovinės vertybės sportinėje veikloje.

SANTRAUKA

Mokslinėje literatūroje pasigendama tyrimu, kuriuose būtų analizuojamas paauglių požiūris į vertybes ir jų prasmės suvokimą. Vienas iš reikšmingų veiksnių, darančių didelę įtaką paauglio vertybinių orientacijų ir asmenybės savybių ugdymui, yra sportinė veikla.

Tyrimo tikslas — atskleisti sportuojančių ir nesportuojančių paauglių (5—6 klasių mokinių) požiūrį į vertybes ir nustatyti vertybių prasmės suvokimo lygį.

Tyrimo uždaviniai: 1) atskleisti paauglių požiūrį į terminalines ir instrumentines vertybes, jų reikšmingumo pripažinimą; 2) atskleisti sportuojančių ir nesportuojančių paauglių požiūrį į vertybes fizinio aktyvumo aspektu; 3) nustatyti sportuojančių ir nesportuojančių paauglių vertybių prasmės suvokimo lygį.

Tyrimas atliktas 2007 m. gegužės mėnesį. Buvo tiriami paaugliai (5—6 klasių mokiniai). Paimta atsitiktinė 5—6 klasių mokinių imtis iš aštuonių bendrojo lavinimo mokyklų, esančių įvairiose Lietuvos kaimo vietovėse ir skirtingų dydžių miestuose (Vilniuje, Klaipėdoje) bei rajonų centruose: Plungėje, Telšiuose, Raseiniuose, Šakiuose. Imties dydis reprezentatyvus. Tiriamąją imtį sudarė 708 penktų—šeštų klasių mokiniai: 351 (49,6%) penktos ir 357 (50,4%) šeštos klasės. Iš jų 485 (68,5%) nesportuojantys paaugliai, kurie lankė tik kūno kultūros pamokas, ir 223 (31,5%) sportuojantys paaugliai, lankantys sporto mokyklas ir kūno kultūros pamokas. Vykdam tyrimą laikytasi etinių ir teisinių tyrimo principų. Kiekvienam respondentui buvo paaiškintas tyrimo tikslas ir garantuotas duomenų anonimiškumas.

Tyrimo metodai: mokslinės literatūros analizė; modifikuota M. Rokeach (1979) vertybinių orientacijų metodika (Lee, Cockman, 1995; J. Cruz et al., 1995 ir kt.); fizinio aktyvumo grupės nustatymas (Vainienė, Kardelis, 2008); matematinė statistika.

Empiriniu tyrimu nustatyta, kad šio amžiaus moksleiviai svarbiausiomis terminalinėmis vertybėmis laiko sveikatą, laimingą šeimą, mokymąsi, o instrumentinėmis — garbingumą ir sąžiningumą. Sportuojantiems paaugliams prioritetinės terminalinės vertybės yra: komandos veiksmų suderinamumas, žaidimo malonumas ir aktyvus gyvenimas. Nesportuojantiems mokiniams šios vertybės mažiau reikšmingos. Sportuojančių ir nesportuojančių paauglių vertybių prasmės suvokimo lygis yra panašus — reikšmingo skirtumo nenustatyta. Beveik pusė visų apklaustųjų nelabai išsamiai suvokia vertybių prasmę. Toks vertybių prasmės suvokimas rodo, kad vertybių įprasminimas tebėra aktuali pedagoginė problema.

Raktažodžiai: požiūris į vertybes, terminalinės ir instrumentinės vertybės, sportinė veikla.

IVADAS

Modernėjančioje visuomenėje keičiasi požiūris į sportą ir jo vertybes. Sportinė veikla, grindžiama vertybėmis, buvo aukštinama jau senovės Graikijoje. Garbinga sportine kova, kilnumu, sąžiningumu, pagarba varžovui ir kitomis bendražmogiškoms vertybėmis grindžiama sportinė veikla formavosi ilgus šimtmečius, buvo perduodama iš kartos į kartą. Sportas, grindžiamas vertybėmis, turi ypatingą ugdomąjį poveikį besiformuojančiai asmenybei,

nes jis išplečia kultūros lauką: sužadina vidinį nusiteikimą asmens teigiamiems sprendimams, įprasmina pozityvų elgesį konkrečioje situacijoje ir tarsi sudvasina žmogaus kūną, suteikdamas jam kitokį raiškos pavidalą.

Įžymūs Lietuvos edukologai (Bitinas, 2000, 2004; Jovaiša, 2002, 2003; Martišauskienė, 2004; Aramavičiūtė, 2005) laikosi nuomonės, kad vertybių ugdymas nėra kurios nors vienos mokomosios disciplinos uždavinys, bet turi būti integruotas į

visų dalykų, kartu ir kūno kultūros, mokymasi. Kūno kultūros pamokos mokykloje ir neformalusis fizinis ugdymas negali apsiriboti vien tik fizinių galių plėtote, jis privalo brandinti asmenybę, skatinti vertybinių orientacijų ugdymą. Ugdymas be vertybių tampa „imitacija, dresūra, kuri gali laiduoti aukštą žinių ir gebėjimų lygį, tačiau asmenybinius pokyčius gali palikti atsitiktinėje plotmėje“ (Martišauskienė, 2004).

Vertybinė orientacija, pasak V. Žemaičio (2005), yra asmens atsidavimas vertybėms, tam, kas kelia nuostabą, pagarbą, pasigėrėjimą. Labai svarbu, kokias vertybes renkasi žmogus ir kokioms vertybėms jis teikia pirmenybę. Vertybinės orientacijos yra svarbiausias asmenybės struktūros komponentas. L. Jovaiša (2007) vertybinę orientaciją apibūdina kaip išugdytą sąmonės gebėjimą reguliuoti veiklą ir elgesį pagal įsitikinimus, dorovines normas, gyvenimo perspektyvas bei atskirti tai, kas nevertinga, priešiška asmenybės ir visuomenės gyvenime.

Kai kurie tyrėjai teigia, kad sportas, grindžiamas olimpiniais idealais, gali būti veiksminga priemonė, turinti įtakos mokinių dvasinių, dorovinių nuostatų ugdymui. S. Šukys (2001), tyrinėjęs paauglių vertybinių orientacijų formavimosi veiksnius sportine veikla, teigia, kad sportinė veikla gali turėti teigiamos įtakos ne tik sportuojančių paauglių fiziniams, bet ir jų dvasiniam tobulėjimui. Z. Krawczyk (1990), W. Brettschneider, R. Heim (1997), P. Oweis, W. L. Spinks (2001), S. J. Danish ir kt. (2003), T. A. Klomsten et al. (2004), J. A. Moreno, E. Cervello (2005) nuomone, dalyvavimas sportinėje veikloje yra vienas iš reikšmingiausių veiksnių, pozityviai veikiančių besiformuojančią paauglių vertybių sistemą, bendravimą ir bendradarbiavimą su bendraamžiais, teigiamas asmens savybes. Z. Żukowska, R. Żukovski (1998) teigia, kad „suvoktos sporto vertybės tiesiogiai veikia jauno žmogaus savižiną, savivertę, savi realizaciją, sudaro palankias sąlygas motyvacijai sportuoti“. R. Naul (2008) nuomone, olimpinė etinių-moralinių principų, dorovinio elgesio, olimpinio sąjūdžio vertybių, idealų pripažinimas bei jų taikymas sportinėje veikloje turėtų padėti mokiniams išmokyti dorai elgtis, būti sąžiningiems ir kasdieniame gyvenime. Pasak N. M. Grendstad (1996), ypač svarbu, kokias vertybes yra išpažinęs paauglys ar kokių vertybių siekia, nes jo vertybių pasirinkimas veikia ir jo elgesį. Pasak P. Karoblio (2001), sportininkas turi parodyti ne tik fizinius, intelektualinius gebėjimus, įgūdžius bei mokėjimus, bet ir pademonstruoti savo asmens savybes, savo moralinius įsitikinimus, inteligentiškumą.

Mokslinėje literatūroje pažymima, kad tiriant požiūrį į vertybes atsiveria galimybė geriau pažinti paauglių vidinį pasaulį, atskleisti individualias vertybines orientacijas, išryškinti jų sąlytį su tiesa ir parodyti, kas jiems šiame amžiuje atrodo svarbiausia (Martišauskienė, 2004). S. Šukys (2001), tyrinėjęs paauglių vertybinių orientacijų ugdymą sportine veikla, ir I. Smalinskaitė (2003) — olimpinę ugdymą, pažymi, kad paauglystėje vertybių sistema dar nėra visiškai susiformavusi ir besiformuojantys paauglio pasaulėžiūriniai idealai lemia, skatina jo veiklą bei elgesį. Todėl mūsų vertybinių orientacijų tyrimui pasirinkti paaugliai (5—6 klasių mokiniai), t. y. imliausio amžiaus moksleiviai, kurių vertybinės orientacijos aktyviai formuojasi, o šio amžiaus vaikai yra aktyvesni nei dauguma suaugusiųjų. Paauglių, kaip socialinės grupės, vertybinių orientacijų tyrimas aktualus dar ir todėl, kad jų vertybinių orientacijų ypatumai bei ugdymo optimizavimo prielaidos sportine veikla nėra žinomi. Kryptingas vertybių ugdymas sportine veikla paskatino atlikti tyrimą, kuriuo kėlėme **mokslinį probleminį klausimą**: koks yra paauglių požiūris į vertybes, kokias vertybes pripažįsta sportuojantys ir nesportuojantys paaugliai? Ar 5—6 klasių mokiniai suvokia vertybių prasmę?

Tikėtina, kad sportuojančių ir nesportuojančių paauglių vertybines orientacijas lemia jų požiūris į vertybes ir jų prasmės suvokimą.

Tyrimo objektas — sportuojančių ir nesportuojančių paauglių (5—6 klasių mokinių) požiūris į vertybes ir jų suvokimą.

Tyrimo tikslas — atskleisti sportuojančių ir nesportuojančių paauglių (5—6 klasių mokinių) požiūrį į vertybes ir nustatyti vertybių prasmės suvokimo lygį.

Tyrimo uždaviniai:

1. Atskleisti paauglių požiūrį į terminalines ir instrumentines vertybes, jų reikšmingumo pripažinimą.
2. Atskleisti sportuojančių ir nesportuojančių paauglių požiūrį į vertybes fizinio aktyvumo aspektu.
3. Nustatyti sportuojančių ir nesportuojančių paauglių vertybių prasmės suvokimo lygį.

TYRIMO METODIKA

Metodai: 1. Mokslinės literatūros analizė. 2. Empirinio tyrimo metu taikyta modifikuota M. Rokeach (1979) vertybinių orientacijų metodika (Lee, Cockman, 1995; Cruz et al., 1995), kuri leido nustatyti (tirtų paauglių) sportuojančių ir nespor-

tuojančių respondentų požiūrį į vertybes. Pirmia, respondentams buvo (pateikta) išvardyta (po) 18 terminalinių ir instrumentinių vertybių, kurias jie turėjo suranguoti pagal svarbą nuo 1 iki 18 vietos. Vėliau respondentų duomenys pagal reikšmingumą suskirstyti į 5 rangus (Aramavičiūtė, 2005). Jei vertybė labai svarbi — labai aukštu rangų (1—2), svarbi — aukštu (3—6), iš dalies svarbi — vidutiniu (7—12), nesvarbi — žemu (13—16), visiškai nesvarbi — labai žemu (17—18). Visų respondentų duomenys, remiantis vertybių svarbos išvalgos kriterijumi, suskirstyti į tris lygius: aukštą, vidutinį, žemą. Antra, iš pateiktų vertybių (terminalinių ir instrumentinių) paaugliai turėjo pasirinkti 2—3 vertybes ir išsamiai aprašyti jų turinį. Anot V. Aramavičiūtės (2005), pasirinktas vertinimo kriterijus — išsamus vertybių esmės suvokimas. Respondentų atsakymai buvo sugrupuoti pagal keturis lygius: labai išsamus, išsamus, nelabai išsamus, neišsamus. Trečia, norint nustatyti fizinio aktyvumo grupę, respondentų prašyta pažymėti pirmą arba antrą grupę, kuriai jie priklauso (Vainienė, Kardelis, 2008). Pirmą grupę — sportuojantys mokiniai, kurie lankė sporto mokyklą ir kūno kultūros pamokas, antra — nesportuojantys paaugliai, lankantys tik kūno kultūros pamokas. Ketvirta, matematinės statistikos metodas buvo taikytas įvertinant tiriamųjų požymių absoliučių ir procentinių dažnių skaičiavimą. Taikytas aritmetinis vidurkis (\bar{x}), standartinis nuokrypis (S), atlikta procentinė grafinė analizė. Rodiklių skirtumas laikytas statistiškai reikšmingas, kai $p < 0,05$. Tyrimo duomenims apskaičiuoti buvo naudojamas statistinės analizės paketas *SPSS 12.0*.

Tyrimo organizavimas. Tyrimas atliktas 2007 m. gegužės mėnesį. Buvo tiriami 5—6 klasių mokiniai, t. y. paaugliai. Tyrimui paimta atsitiktinė 5—6 klasių mokinių imtis iš aštuonių bendrojo lavinimo mokyklų, esančių įvairiose Lietuvos kaimo vietovėse ir skirtingų dydžių miestuose (Vilniuje, Klaipėdoje) bei rajonų centruose: Plungėje, Telšiuose, Raseiniuose, Šakiuose. Imties atrankos principas — atsitiktinė lizdinė atranka, kai atsitiktinai atrankamos klasės ir į imtį paimami visi tos klasės mokiniai. Iš 720 išdalytų anketų tinkamai užpildytos buvo 708. Imties dydis reprezentatyvus. Penktos klasės mokinių buvo 351 (49,6%), šeštos — 357 (50,4%). Iš jų 485 (68,5%) nesportuojantys paaugliai, kurie lankė tik kūno kultūros pamokas, ir 223 (31,5%) sportuojantys paaugliai (lankė sporto mokyklą ir kūno kultūros pamokas). Vykdam tyrimą laikytasi etinių ir teisinių tyrimo principų. Kiekvienam respondentui buvo paaiškintas tyrimo tikslas ir garantuotas duomenų anonimiškumas.

REZULTATAI

Tyrimo duomenys padėjo nustatyti, kurios terminalinės vertybės 5—6 klasių mokiniams yra pačios svarbiausios (aukštas lygis), kurios mažiau svarbios (vidutinis lygis) ar visiškai nesvarbios (žemas lygis) (žr. 1 lent.).

Daugiau nei pusė apklaustų mokinių pačiomis svarbiausiomis terminalinėmis vertybėmis laiko sveikatą (79,8%), laimingą šeimą (79,7%). Šias vertybes paaugliai įvertino aukščiausiu rangų.

Vertybės	Vertybių svarbumo lygiai, %			
	Aukštas	Vidutinis	Žemas	Vieta pagal svarbumą
Aktyvus gyvenimas	44,5	39,3	16,3	12
Rūpinimasis kitais	32,5	43,5	24,0	17
Grožis	22,6	31,6	45,8	18
Komandos veiksmų suderinamumas	54,0	33,8	12,3	7
Laimėjimas / pergalė	43,5	31,2	25,3	13
Gebėjimų rodymas	37,1	44,2	18,7	15
Laiminga šeima	79,7	14,3	6,0	2
Laisvė	50,8	34,2	15,1	11
Lygybė	52,7	33,5	13,9	8
Žaidimo malonumas	52,3	33,3	14,4	9
Taika	62,7	29,5	7,7%	4
Patogus gyvenimas	42,5	32,9	24,5	14
Mokymasis	66,8	22,0	11,3	3
Savigarba	51,3	36,0	12,7	10
Pripažinimas	32,9	43,8	23,3	16
Sveikata	79,8	16,0	4,2	1
Tikri draugai	58,9	33,9	7,2	6
Pasitikėjimas savimi	62,4	28,0	9,6	5

1 lentelė. 5—6 klasių mokinių terminalinių vertybių reikšmingumo pripažinimas

2 lentelė. 5–6 klasių mokinių instrumentinių vertybių reikšmingumo pripažinimas

Vertybių svarbumo lygiai, %	Aukštas	Vidutinis	Žemas	Vieta pagal svarbumą
Vertybės				
Lyderiavimas	34,7	31,0	34,3	15
Darbštumas	53,1	37,4	9,5	3
Tvarkingumas	39,7	36,7	23,5	14
Drąsa	33,3	37,0	29,7	17
Geranoriškumas	46,6	37,3	16,1	9
Naudingumas kitiems	26,1	33,9	40,0	18
Garbingumas	57,2	33,6	9,2	1
Džiaugsmas	49,2	35,7	15,2	6
Kilnumas	40,4	40,4	19,2	13
Tvirta valia	48,7	37,7	13,6	7
Atkaklumas	34,6	45,9	19,5	16
Sąžiningumas	55,9	33,2	10,8	2
Jautrumas	44,6	38,6	16,8	12
Tarpusavio priklausomybė komandoje	44,6	43,2	12,1	11
Paklusnumas	50,7	35,6	13,7	5
Mandagumas	47,2	38,3	14,5	8
Atsakingumas	52,5	35,7	11,7	4
Savikontrolė	46,3	39,3	14,4	10

Kai kurie paaugliai svarbiomis vertybėmis pasirinko mokymąsi (66,8%), pasitikėjimą savimi (62,4%) ir tikrus draugus (58,9%). Mažiau kaip pusė penktokų ir šeštokų svarbiomis vertybėmis laikė aktyvų gyvenimą (44,5%), laimėjimą / pergalę (43,5%). Prie nereikšmingiausių vertybių priskiriamas grožis (22,6%), kuris buvo įvertintas žemiausiu rangu. Taigi terminalinių vertybių viršūnėje yra sveikata, laiminga šeima, mokymasis, taika, pasitikėjimas savimi. Tai geras rodiklis, tačiau ne itin didelis noras būti pripažintu visuomenės (mokyklos bendruomenės), per mažas dėmesys rūpinimuisi kitu žmogumi ir menkas grožio pripažinimas gali sukelti kliūčių įgyvendinant šias vertybes.

Išanalizavus instrumentinių vertybių pasiskirstymą pagal svarbumo pripažinimo kriterijų paaiškėjo, kad aukščiausiu lygiu išskirtas garbingumas (57,2%) (žr. 2 lent.).

Šiek tiek mažiau moksleivių vertinamas sąžiningumas (55,9%), darbštumas (53,1%), atsakingumas (52,5%) ir paklusnumas (50,7%). Dar mažiau paaugliai vertina tvirtą valią, mandagumą, geranoriškumą ir savitvardą. Tyrimo duomenų analizė teikia pagrindą manyti, kad menkas kai kurių vertybių pripažinimas gali tapti realiu trukdžiu praktiškai įgyvendinti terminalines vertybes. Sunkumų gali patirti apie ketvirtadalis respondentų, nes būti naudingu kitiems jų gyvenime nėra prioritetinė vertybė. Taip pat atkaklumo ir drąsos, kaip vertybių svarbumo gilesnės išvalgos, stoka orientuoja pedagogus didesnę dėmesį kreipti į vertybių prasmės suvokimo pagilinimą, nes šios

vertybės itin aiškiai pasireiškia ir funkcionuoja sportinėje veikloje.

Lyginamoji tyrimo duomenų analizė atskleidė kai kuriuos reikšmingus sportuojančių ir nesportuojančių paauglių požiūrio į vertybes skirtumus. Iš 3 lentelėje pateiktų duomenų matyti, kad kuo aritmetinis vidurkis arčiau vieneto (pvz.: $\bar{x} = 1,51$), tuo vertybė svarbesnė (ypač svarbi) paaugliui. Statistiškai reikšmingi skirtumai susiję su šiomis terminalinėmis vertybėmis: aktyviu gyvenimu, gebėjimų rodymu, komandos veiksmų suderinamumu, laimėjimu / pergalė ir žaidimo malonumu (žr. 3 lent.).

Sportuojantiems paaugliams labiau negu nesportuojantiems svarbios šios terminalinės vertybės: komandos veiksmų suderinamumas ($1,51 \pm 0,72$), žaidimo malonumas ($1,53 \pm 0,77$) ir aktyvus gyvenimas ($1,54 \pm 0,74$). Komandos veiksmų suderinamumas ($1,63 \pm 0,75$) bei žaidimo malonumas ($1,77 \pm 0,96$) taip pat reikšmingos vertybės ir nesportuojantiems mokiniams. Abiejų grupių paaugliams mažiausiai reikšminga terminalinė vertybė — laimėjimas / pergalė. Lygindami duomenis fizinio aktyvumo aspektu pastebėjome, kad abiejų grupių paaugliai ypač svarbias ir visiškai jiems nesvarbias terminalines vertybes išskyrė labai panašiai, tik visos šios vertybės reikšmingesnės sportuojantiems nei nesportuojantiems.

Taip pat buvo analizuotas sportuojančių ir nesportuojančių paauglių požiūris į instrumentines vertybes (žr. 4 lent.).

Sportuojančių paauglių požiūrio į instrumentines vertybes duomenų sklaidos analizė parodė,

Terminalinės vertybės	Paauglių grupės	Aritmetinis vidurkis (\bar{X}), st. nuokrypis (S)	p
Aktyvus gyvenimas	Sportuojantys	1,54 ± 0,74	0,000
	Nesportuojantys	1,88 ± 0,89	
Gebėjimų rodymas	Sportuojantys	1,70 ± 0,76	0,000
	Nesportuojantys	1,95 ± 0,89	
Komandos veiksmų suderinamumas	Sportuojantys	1,51 ± 0,72	0,044
	Nesportuojantys	1,63 ± 0,75	
Laimėjimas / pergalė	Sportuojantys	1,73 ± 0,92	0,000
	Nesportuojantys	2,03 ± 1,09	
Žaidimo malonumas	Sportuojantys	1,53 ± 0,77	0,001
	Nesportuojantys	1,77 ± 0,96	

3 lentelė. Sportuojančių ir nesportuojančių paauglių požiūris į terminalines vertybes

Instrumentinės vertybės	Paauglių grupės	Aritmetinis vidurkis (\bar{X}), st. nuokrypis (S)	p
Atkaklumas	Sportuojantys	1,79 ± 0,90	0,007
	Nesportuojantys	1,98 ± 0,87	
Atsakingumas	Sportuojantys	1,73 ± 0,81	0,033
	Nesportuojantys	1,59 ± 0,80	
Darbštumas	Sportuojantys	1,44 ± 0,67	0,000
	Nesportuojantys	1,65 ± 0,74	
Drąsa	Sportuojantys	1,84 ± 0,96	0,000
	Nesportuojantys	2,20 ± 1,04	
Geranoriškumas	Sportuojantys	1,90 ± 1,01	0,015
	Nesportuojantys	1,71 ± 0,88	
Lyderiavimas	Sportuojantys	1,89 ± 1,00	0,000
	Nesportuojantys	2,28 ± 1,16	
Paklusnumas	Sportuojantys	1,55 ± 0,72	0,006
	Nesportuojantys	1,73 ± 0,87	
Tarpusavio priklausomybė	Sportuojantys	1,63 ± 0,67	0,037
	Nesportuojantys	1,76 ± 0,86	

4 lentelė. Sportuojančių ir nesportuojančių paauglių požiūris į instrumentines vertybes

kad pirmoje vietoje yra darbštumas (1,44 ± 0,67), antroje — paklusnumas, t. y. susitarimų laikymasis sporto varžybose (1,55 ± 0,72) ir trečioje — tarpusavio priklausomybė komandoje (1,63 ± 0,67). Nereikšmingomis instrumentinėmis vertybėmis laikomas geranoriškumas (1,90 ± 1,01), lyderiavimas (1,89 ± 1,00) ir drąsa (1,84 ± 0,96).

Nesportuojantys paaugliai labiausiai vertina atsakingumą (1,59 ± 0,80) ir darbštumą (1,65 ± 0,74), bet mažiausiai svarbiomis vertybėmis laiko lyderiavimą (2,28 ± 1,16), drąsą (2,20 ± 1,04) ir atkaklumą (1,98 ± 0,87). Vertindami sportuojančių ir nesportuojančių paauglių požiūrį į instrumentines vertybes pastebėjome, kad svarbiausia jiems darbštumo vertybė. Sportuojantiems paaugliams ši vertybė yra pirmoje vietoje, o nesportuojantiems — antroje. Palyginus sportuojančių ir nesportuojančių mokinių požiūrį į jų nuomone, nereikšmingas instrumentines vertybes buvo nustatyta, kad lyderiavimas svarbesnis sportuojantiems paaugliams nei nesportuojantiems.

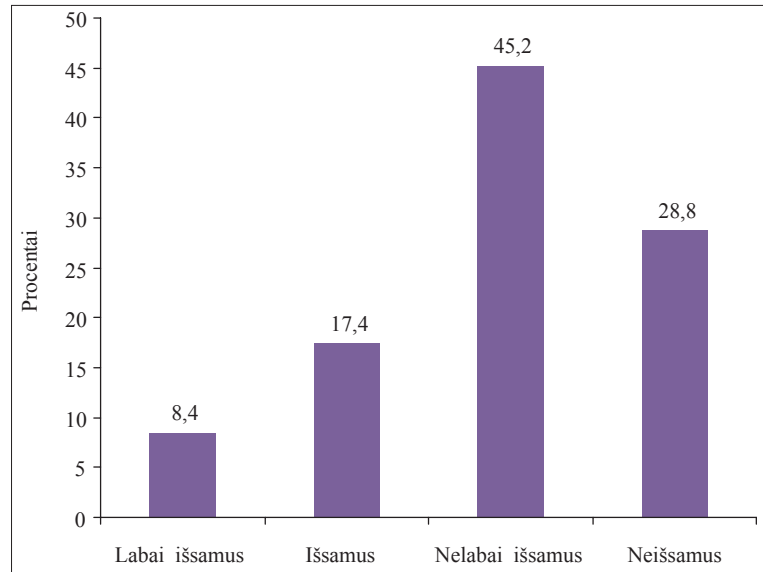
Tyrimu buvo siekta ne tik išsiaiškinti, kokias vertybes paaugliai labiau vertina, bet ir kaip jie

suvokia šių vertybių prasmę (1 pav.). Vertybių (terminalinių ir instrumentinių) prasmės suvokimas rodo paauglių sąmoningumą ir sudaro prielaidas atitinkamai elgtis sportinėje veikloje.

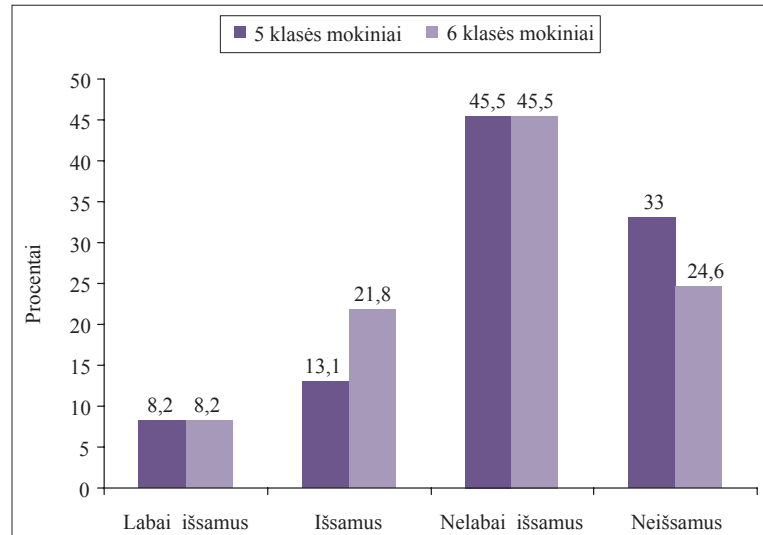
Iš tyrimo rezultatų matyti, kad visiems paaugliams būdingas nelabai išsamus vertybių suvokimas. Dauguma (45,2%) respondentų netiksliai, paviršutiniškai ir net klaidingai suprato kai kurias vertybes. Jie išskirdavo tik vieną kurį nors jų požymį arba iš viso neteisingai apibūdindavo jų turinį. Todėl galima teigti, kad daugumai paauglių sunku suvokti vertybių prasmę. Palyginus sportuojančių ir nesportuojančių paauglių vertybių prasmės suvokimą statistiškai reikšmingo skirtumo nenustatyta. Statistiškai reikšmingų skirtumų aptikta tarp 5 ir 6 klasės mokinių suvokimo (2 pav.).

Šeštos klasės mokiniai geriau negu penktokai suvokė terminalinių ir instrumentinių vertybių prasmę, nes apie penktadalį vertybių (21,8%) jie aprašė išsamiai. Toks vertybių prasmės suvokimas rodo, kad šeštokai brandesni (p = 0,007) nei penktokai.

1 pav. Paauglių vertybių prasmės suvokimas

2 pav. 5—6 klasių mokinių vertybių prasmės suvokimas

REZULTATŲ APTARIMAS

D. Simmons ir R. Dickinson (1986) vieni iš pirmųjų pradėjo tyrinėti vertybių reikšmę sportinėje veikloje pagal M. Rokeach metodiką. Poreikis tirti atsirado dėl kylančių prieštaravimų, konstatuojamų teorijoje ir pasireiškiančių praktikoje, t. y. realybėje (Šukys, 2002). Literatūroje dar stokojama duomenų apie sportuojančių ir nesportuojančių paauglių požiūrį į vertybes, tyrimo metu taikant M. Rokeach metodiką. Mūsų empiriniu tyrimu siekta nustatyti bei įvertinti sportuojančių ir nesportuojančių paauglių (5—6 klasių mokinių) požiūrį į vertybes ir jų prasmės suvokimą. Gauti rezultatai rodo, kad visiems paaugliams (5—6 klasių) svarbiausios terminalinės vertybės yra sveikata, laiminga šeima, mokymasis, o instrumentinės — garbingumas ir sąžiningumas, kurios respondentų išskirtos aukštu lygiu. Žemiausiu lygmeniu pažymėtos mažiausiai reikšmingos vertybės — grožis, rūpinimasis kitais žmonėmis, naudingumas kitiems ir drąsa. Panašias

išvadas daro ir kiti autoriai (Šukys, 2001; Smalinaitė, 2003; Martišauskienė, 2004; Aramavičiūtė, 2005; Barzdžiukienė, 2006; Verbylaitė, 2006), kurių tyrimai parodė, kad daugumai paauglių būdingos aukštu lygiu išskirtos vertybės — sveikata, laiminga šeima, draugai, savigarba, laisvė, viskuo aprūpintas gyvenimas ir kt. Galima manyti, kad 5—6 klasių mokiniams itin svarbios paauglystės laikotarpiu būdingos vertybės.

Tyrimo duomenų lyginamoji analizė parodė, kad sportuojantiems paaugliams labiau nei nesportuojantiems svarbesnės yra šios terminalinės vertybės: komandos veiksmų suderinamumas, žaidimo malonumas ir aktyvus gyvenimas. Tiek sportuojantiems, tiek nesportuojantiems paaugliams labai svarbios ir nesvarbios terminalinės vertybės yra labai panašios. Pabrėžtina, kad visos minėtos vertybės reikšmingesnės sportuojantiems negu nesportuojantiems paaugliams.

Analizuodami sportuojančių ir nesportuojančių paauglių požiūrį į instrumentines vertybes

nustatėme, kad reikšmingiausia jiems yra darbštumo vertybė, tačiau sportuojantiems paaugliams ši vertybė yra svarbesnė nei nesportuojantiems. Fiziškai aktyviems paaugliams nereikšmingos instrumentinės vertybės yra geranoriškumas, lyderiavimas ir drąsa, o nesportuojantiems — lyderiavimas, drąsa ir atkaklumas. E. Martišauskienė (2004), L. D. Barzdžiukienė (2006) nurodo, kad paaugliams ne itin patrauklios tokios vertybės kaip drąsa, tvarkingumas. M. Zacharovas (Зачаров, 2002) teigia, kad sportuojantiems paaugliams labai svarbios vertybės yra mokymasis, darbštumas, mažiausiai svarbios — lyderiavimas ir grožis.

Pasak V. Aramavičiūtės (2005), aukštesnis kognityvinis lygmuo pasiekiamas tik tada, kai mokinys suvokia vertybes ir jas įprasmina. Minėtos autorės atlikti vertybių esmės suvokimo tyrimai parodė, kad vyresnių klasių mokiniai nelabai išsamiai apibūdino vertybių turinį. Mokslininkės vertybių esmės suvokimo tyrimo kai kurie duomenys pagal vertinimo kriterijus sutampa su mūsų gautaisiais. Tiek sportuojantys, tiek nesportuojantys paaugliai nelabai išsamiai gebėjo aprašyti vertybių turinį, paaiškinti jų esmę. Mūsų tyrimo rezultatai parodė, kad paauglių vertybių prasmės suvokimas tiek lyties, tiek fizinio aktyvumo aspektu labai panašūs.

Apibendrinami tyrimo rezultatus galime teigti, kad beveik pusė visų paauglių nelabai suvokia vertybių prasmę. Vertybių prasmės suvokimas ir jų įprasminimas vis dar tebėra aktuali pedagoginė problema. Formuluotina prielaida, kad atkalumo,

drąsos, vertybių svarbos nepripažinimas gali lemti jų raišką sportinėje veikloje ir jų įprasminimą gyvenime. Be to, vertybių suvokimas gali būti susijęs su 5—6 klasių mokinių amžiaus ypatybėmis, nes vertybinės orientacijos paauglystėje dar tik formuojasi.

IŠVADOS

1. Paauglių vertybinės orientacijos dar tik formuojasi, vertybių prasmės išvalgos sietinos su požiūrio į jas gilinimu, jų įprasminimu. Šio amžiaus moksleiviai svarbiausiomis terminalinėmis vertybėmis laiko sveikatą, laimingą šeimą, mokymąsi, instrumentinėmis — garbingumą ir sąžiningumą. Mažiausiai reikšmingomis vertybėmis paaugliai laiko grožį, rūpinimąsi kitais žmonėmis ir naudingumą kitiems. Žemiausiu lygmeniu įvardija drąsą.
2. Sportuojančių ir nesportuojančių mokinių požiūrio į vertybes tyrimai atskleidė, kad sportuojantieji labiau linkę pripažinti darbštumą, komandos veiksmų suderinamumą, žaidimo malonumą ir aktyvų gyvenimą. Nesportuojantys paaugliai nesvarbiomis vertybėmis laiko lyderiavimą, o sportuojantys — geranoriškumą.
3. Beveik pusė visų paauglių nelabai suvokia vertybių prasmę. Toks nelabai išsamus ir neišsamus vertybių prasmės suvokimas rodo, kad visiems paaugliams (tiek sportuojantiems, tiek nesportuojantiems) būdingas neaukštas vertybių internalizacijos kognityvinis lygmuo.

LITERATŪRA

- Aramavičiūtė, V. (2005). *Auklėjimas ir dvasinė asmenybės branda*. Vilnius: Gimtasis žodis.
- Barzdžiukienė, L., D. (2006). Studento asmenybės kultūrinio ir dorovinio ugdymo veiksniai. *Asmenybė ir kultūra: mokslinių straipsnių rinkinys*. Vilnius: Technika.
- Bitinas, B. (2004). *Hodegetika: auklėjimo teorija ir technologija*. Vilnius: Kronta.
- Bitinas, B. (2000). *Ugdymo filosofija*. Vilnius: Enciklopedija.
- Brettschneider, W., Heim, R. (1997). Identity, Sport, and Youth Development. *The Physical Self: From Motivation to Wel-Being*. Champaign, IL: Human Kinetics Publishing.
- Cruz, J., Baixados, M., Valiente, L., Capdevila, L. (1995). Prevalent values in young Spanish soccer players. *International Review of the Sociology of Sport*, 30 (3/4), 353—368.
- Danish, S. J., Taylor, E. T., Fazio, R. J. (2003). Enhancing adolescent development through sports and leisure. *Handbook of Development Psychology: Blackwell Handbook of Adolescence*. Blackwell Publishing.
- Grendstad, N. M. (1996). *Mokyti — tai atrasti: susiliejantį ugdymo principai ir praktiniai darbo būdai*. Vilnius: Margi raštai.
- Jovaiša, L. (2002). *Edukologijos įvadas*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.
- Jovaiša, L. (2007). *Enciklopedinis edukologijos žodynas*. Vilnius: Gimtasis žodis.
- Jovaiša, L. (2003). *Hodegetika*. Vilnius: Agora.
- Karoblis, P. (2001). Didelio meistriškumo sportininkų rengimo problemos. *Sporto mokslas*, 2 (24), 2—7.
- Klomsten, T. A., Skaalvik, E. M., Espness, A. G. (2004). Physical self-concept and sports: Do gender differences still exist? *Journal of Research* [žiūrėta 2009-02-16]. Prieiga internetu: http://www.findarticles.com/p/articles/mi_m224/is_12_50/ai_113419430
- Krawczyk, Z. (1990). *Sport and Humanism. Aspects of an Analysis: World Congress of Sociology*, Spain, 9—13 July.
- Lee, M., Cockman, M. (1995). Values in children's sport: Spontaneously expressed values among young athletes. *International Review of the Sociology of Sport*, 30 (3/4), 337—348.
- Martišauskienė, E. (2004). *Paauglių dvasingumas kaip pedagoginis reiškinys: monografija*. Vilnius: VPU leidykla. P. 136.
- Moreno, J. A., Cervello, E. (2005). Physical self-perception in Spanish adolescents: Effects of gender and involment in physical activity. *Journal of Human Movement Studies*, 48, 291—311.
- Naul, R. (2008). Olympic pedagogy as a theory of deve-

lopment of ethical and humanistic values in education. *Sporto mokslas*, 3 (53), 9—15.

Oweis, P., Spinks, W. L. (2001). Psychological outcomes of physical activity: A theoretical perspective. *Journal of Human Movement Studies*, 40, 351—375.

Rokeach, M. (1979). *Understanding Human Values*. New York, London: The Free Press.

Simmons, D. D., Dickinson, R. V. (1986). Measurement of values expression in sports and athletics. *Perceptual and Motor Skills*, 62, 651—658.

Smalinskaitė, I. (2003). *Moksleivių olimpinis ugdymas kaip pedagoginė sistema: daktaro disertacijos santrauka*. Vilnius: VPU leidykla.

Šukys, S. (2002). *Socialiniai, moraliniai sporto sociologijos aspektai*. Kaunas: LKKA.

Šukys, S. (2001). *Sportinė veikla, kaip paauglių vertybi-*

nių orientacijų, asmenybės savybių ir socialinio elgesio formavimosi veiksnys: edukologijos daktaro disertacija. Kaunas: LKKA.

Vainienė, E., Kardelis, K. (2008). Jaunimo mokyklų moksleivių fizinio aktyvumo sąsajos su mokymosi motyvacija, savigarpa ir socialine integracija. *Ugdymas. Kūno kultūra. Sportas*, 1 (68), 100—107.

Verbylaitė, D. (2006). *Dvasingumas ir jo ugdymo galimybės universitete*. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla.

Žemaitis, V. (2005). *Etikos žodynas*. Vilnius: Rosma.

Žukowska, Z., Žukovski, R. (1998). Universaliosios olimpinio ugdymo vertybės alternatyvaus ugdymo programose. *Sporto mokslas*, 4 (13), 13—16.

Захаров, М. (2002). *Фэйр плей в системе олимпийского образования: автореферат диссертации*. Смоленск. С. 16.

VALUE ATTITUDES AND PERCEPTION OF ADOLESCENTS ENGAGED AND NOT ENGAGED IN SPORTS

Asta Budreikaitė, Eugenija Adaškevičienė
University of Klaipėda, Klaipėda, Lithuania

ABSTRACT

The scientific literature still lacks studies, which analyze adolescents' attitudes towards values and perception of their conception. One of the major factors making a significant impact on adolescents' value orientations and their personality development is sporting activity. The aim of the research was to determine and evaluate value attitudes and perception of adolescents engaged and not engaged in sports. The tasks of the research were:

1. To reveal adolescents' attitudes towards terminal and instrumental values and the acknowledgment of their significance.
2. To unfold attitudes towards values from the perspective of physical activity.
3. To determine the level of perception of value meaningfulness of adolescents engaged and not engaged in sports.

The research was carried out in May 2007. The respondents were adolescents (5-6th formers). The sample of the research was randomly chosen among 5-6th formers from eight secondary schools of different rural areas of Lithuania and different cities (Vilnius, Klaipėda) and regional centers (Plungė, Telšiai, Raseiniai, Šakiai). The size of the sample consisted of 708 schoolchildren. 351 (49.6%) of them were 5th-formers and 357 (50.4%) 6th-formers. 485 (68.5%) among them were not engaged in sports and they only attended the lessons of physical training, and 223 (31.5%) were engaged in sports and attended sports schools and the lessons of physical training. In the process of the research ethical and legal principles were observed. The aim of the research was explained to every respondent and the anonymity of the research was guaranteed.

Methods of the research: the analysis of scientific literature; modified M. Rokeach (1979) methodology of value orientations (Cruz et al., 1995; Lee, Cockman, 1995); physical activity group setting (Vainienė, Kardelis, 2008); mathematical statistics.

The empirical study showed that adolescents of that age considered health, happy family and learning to be the most relevant terminal values, and instrumental values were respectfulness and honesty. Adolescents engaged in sports gave priority to the terminal values with compatibility of team activities, game enjoyment and active life, whereas respondents not engaged in sports considered these values to be less significant. The level of perception of the notion of values among adolescents engaged and not engaged in sports was similar — statistically significant differences were not found. Almost half of all adolescents surveyed did not fully perceive the notion of values. Such incomprehensive level of perception of the notion of values shows that deepening insight into the values notion still remains a relevant pedagogical problem.

Keywords: attitude towards values, terminal and instrumental values, sporting activity.

Gauta 2009 m. balandžio 6 d.
Received on April 6, 2009

Priimta 2010 m. vasario 4 d.
Accepted on February 4, 2010

Asta Budreikaitė
Klaipėdos universitetas
(Klaipėda University)
S. Nėries g. 5, LT-92227 Klaipėda
Lietuva (Lithuania)
Tel +370 61220711
E-mail asta.budreikaite@gmail.com